
Víc, než by se zdálo

Výtvarné práce Josefa Heřmana Agapita Gallaše
a jejich význam v současnosti

Barbora Orságová

Obsah

Úvod	7
<i>Barbora Orságová</i>	
Radost z rejsování a malování. Poznámky na okraj výtvarného díla Josefa Heřmana Agapita Gallaše . . .	11
<i>Petr Tomášek</i>	
Porozumět Gallašovi	28
<i>Barbora Orságová</i>	
Víc, než by se zdálo. Výtvarné práce Josefa Heřmana Agapita Gallaše a jejich význam v současnosti	31
<i>Barbora Orságová</i>	
I. Sakrální témata a dobové mentality v Gallašových výtvarných pracích	31
II Portréty	35
III. Hranická fajáns a nejstarší obrazové doklady moravské keramiky	40
IV. Mýty	46
Radegast	48
Mýtus Jurik	53
Hostýn	60
Perun Právo	62
V. Gallašova vyobrazení jako historický pramen pro studium oděvu	64
Srbská nevěsta	95
VI. Krajinná vyobrazení	98
Veduty města Hranice	104
Hranická propast a okolí	108
Studie sídel a další	114
Závěr	121
Rejstřík osob	125
Rejstřík postav	126
Seznam vyobrazení v textu	127
Příloha: Dohledané výtvarné práce J. H. A. Gallaše – přehled zdrojů	135
Resumé	140
Použitá a doporučená literatura	142
Prameny	146

Poděkování patří historikovi a odborníkovi na život a dílo J. H. A. Gallaše **Mgr. Jiřímu J. K. Nebeskému** za perfektní spolupráci v první části výzkumu a za cenné rady.

Dále patří poděkování **Mgr. Petru Tomáškoví, Ph.D.**, kurátorovi Moravské galerie v Brně, za konzultace a úvodní příspěvek.

Úvod

Bylo to v červnu roku 2022, kdy jsem navázala na své muzejní předchůdce v péči o fotoarchiv, grafiku a výtvarné práce uložené v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea (dále jen MZM). Zpočátku jsem v tomto fondu vlastně plynule pokračovala v novém systému evidence s inventární předponou G a k doplňování karet o nové informace. Při re-evidenci jsem současně věnovala zvláštní pozornost jednomu z nejvýznamnějších souborů fondu, a sice souboru kvašových kreseb z roku 1814. Celý tento soubor kreseb postav v tradičním oděvu, nacházející se ve sbírkách muzea, činí bezmála 100 kusů maleb. Literatura 20. a raného začátku 21. století hovořila původně o nejisté provenienci a autorství kvašů se do té doby pohybovalo pouze na hypotetické rovině. Rozsáhlý výzkum bývalé kurátorky Etnografického ústavu Miroslavy Ludvíkové, která zároveň kvaše pro muzeum získala, přinesl mnoho důležitých poznatků a nasměroval pozdější badatele.

Já jsem svá pátrání po důkazných archiváliích, které by potvrdily autorství Josefa Heřmana Agapita Gallaše (1756–1840) zprvu započala se zaměřením na přerovskou část konvolutu kvašů (kraj přerovský). Ten se jevil jako vhodný kandidát vzhledem ke svému původu a zájmu o tamější kulturu, jak vycházelo mj. z Gallašovy rukopisné pozůstalosti. Ačkoliv vůči Gallašovu autorství byla kurátorka Miroslava Ludvíková spíše zprvu skeptická, pozdější studie přece jen potvrdily Gallašovu spoluúčast na celém souboru. Prvotní pochybnosti vycházely především z podezření, že se vyobrazení ze sbírek muzea nemohou shodovat kompletně s Gallašovou zkušeností z praxe. Malíř, sice bez akademického vzdělání, ale dobře seznámený s tradičním oděvem zmiňované oblasti, by některé oděvy přirozeně ztvárnil v souladu s obsahem rukopisů věnovaných lidové kultuře; při nejmenším z této skutečnosti Miroslava Ludvíková mj. vycházela. Některé Gallašovy poznatky, například interpretace krpců z rukopisů, neodpovídají výtvarné interpretaci v konvolutu kvašů, takže by jeho autorem být přirozeně neměl. Pochybnosti o Gallašově autorství konečně podporoval i fakt, že předmětné kvaše jsou výtvarně dobře zpracované, zatímco Gallaš se v jiných svých malířských a grafických dílech v mnoha ohledech jevil jako umělec nepříliš vysokých kvalit. Ke komparatistické metodě posloužily především ilustrace z rukopisu „Valaši v kraji Přerovském pravi Arkadowe Morawšti“¹ kdy hned několik vyobrazení

¹ Národní muzeum v Praze, knihovna, II F 12: Valaši v kraji Přerovském pravi Arkadowe Morawšti (ca 1828), J. H. A. Gallaš.

jevilo přímou souvislost s vyobrazeními ze souboru kvašů. I když různorodá kvalita zpracování kvašů oděvu z přerovského kraje neodpovídala autorství jediného výtvarníka, nové poznatky z počátku 21. století veškeré pochybnosti vyvrátily a potvrdily, že Gallaš je jejich jediným autorem. Tento malý díl v Gallašově pozůstalosti vyvolal proto můj další zájem o veškeré malířovy výtvarné práce, kterým se věnuje právě tato publikace.

Kompletní dochovaný odkaz malíře Josefa Heřmana Agapita Gallaše čítá kolem 300 různých výtvarných prací, včetně torz. Objevování jeho výtvarných prací přešlo z původního záměru porovnat umělecký styl s kvaši ze sbírek Etnografického ústavu v nalézání spousty zajímavých prací, jimiž se doposud badatelský výzkum příliš nezabýval. Jedná se o menší perokresby, lavírované kresby, kresby tuší, akvarely, ale i velké olejomalby, zmiňované kvaše, pastely a jiné. Největší zastoupení tvoří kreslené studie. Tematický záběr zahrnuje architekturu, faunu, flóru, figurální kresbu, portréty, heraldiku, krajiny, veduty, narozeninová přání, tradiční oděv, mapy, keramiku, mýtické postavy, náboženské obrazy, abstraktní díla (například interpretace snů), chemicko-technologické a fyzikální ilustrace různých procesů a přístrojů. V neposlední řadě najdeme v jeho díle rovněž rámečky zdobící obecní kroniky.

Ve své publikaci nyní předkládám výběr Gallašových vyobrazení s ohledem na dostupné kontextové informace a s důrazem na jejich využití v současnosti. Zároveň je připojen soupis všech zdrojů, které zahrnují Gallašovy výtvarné práce, s myšlenkou usnadnit k nim přístup budoucím badatelům a badatelkám.

O některých pracích se dovídáme pouze z korespondencí, ale fyzicky se je dohledat již nepodařilo, u jiných je zase zřejmá podobnost s Gallašovým výtvarným stylem, s jistotou je však také nelze zařadit mezi jeho výtvarnou pozůstalost. K výtvarným pracím, které se nepodařilo dohledat, zmiňme například Gallašův zmizelý autoportrét nebo sérii křížových cest, která je patrně uložena na hranické faře mezi ostatními vyobrazeními podobného rázu, ty však v drtivé většině případů postrádají signaturu. Ani opakované srovnání známého díla s nesignovanými obrazy z fary nepřinesla potřebná data pro stanovení jasného závěru.

Na samém prvopočátku studia Gallašovy výtvarné pozůstalosti stál sběr a studium archivního materiálu, všech dostupných česko-německých rukopisů a doplňkového materiálu k osobě J. H. A. Gallaše, přičemž velmi přínosná pro mě byla spolupráce s historikem Jiřím J. K. Nebeským, který se životu a dílu J. H. A. Gallaše věnuje již přes dvě dekády. Za sdílení několika jeho zásadních poznatků a pomoc při hledání v archivech mu proto patří velký dík.

Zodpovězení základní otázky výzkumu – jaký je význam veškeré Gallašovy výtvarné tvorby pro současnost – bylo podmíněno analýzou materiálu a pochopením kontextu, v němž se daná kresba či malba nacházela. Sesbíraný materiál jsem přerozdělila na jednotlivé kategorie, z nichž každá vyžadovala odlišný metodický přístup (tím zároveň přirozeně vznikly i jednotlivé kapitoly publikace). Zásadní roli pro objasnění kontextu vzniku a soudobého dopadu a působení Gallašových děl hrály samozřejmě i Gallašovy dochované rukopisy. Analýze jednotlivých děl předcházela sběr informací o zatím známých Gallašových dílech, verifikace jejich provenience, dohledání signovaných i nesignovaných děl, o nichž jsem věděla z excerpce Gallašových autobiografií a korespondencí. Analýza určila styl, záměr a další kontext vzniklých skic, kreseb i větších maleb. V převážné většině se jedná o vyobrazení s etnografickou a historickou dokumentární hodnotou, u nichž byla předmětem výzkumu otázka věrohodnosti. V tomto případě se výzkum neobešel bez dostupné literatury a porovnání s aktuálními poznatky ve vědě. Součástí studia Gallašových grafických listů k tradičnímu oděvu byly tak například konzultace s odborníky v oblasti textilu.

Pro interpretaci Gallašových výtvarných prací – především pak jeho pozoruhodných kreseb – jsem využila znalostí některých ikonografických, antropologických i kulturně historických přístupů. V neposlední řadě bylo nedílnou součástí výzkumu čtení kurentu a překlady z německého jazyka do českého. U posledního bodu je mou povinností podotknout, že mi se čtením kurentu opět velice pomohl Jiří J. K. Nebeský. Překlady z němčiny jsem díky znalosti jazyka prováděla sama.

Zásadní problém jsem shledala v návaznosti na studované téma v oblasti dějin umění. Výzkum výtvarných prací by se neobešel bez uměnovědného zhodnocení a zařazení do umělecko-historického kontextu. Byla jsem si vědoma, že v tomto směru moje kompetence nestačí, proto jsem požádala o vstupní umělecko-historický text kurátora sbírek obrazárny Moravské galerie v Brně dr. Petra Tomáška, jenž je výborným znalcem malířství a kresby 19. století. Ten ve své úvodní studii zasazuje Gallašovu výtvarnou tvorbu do obecného rámce období mezi pozdně osvícenskými klasicizujícími tendencemi a preromantismem na přelomu 19. a 20. století. Za jeho přínos pro publikaci bych tímto rovněž chtěla velmi poděkovat. Tam, kde jeho text končí, totiž charakteristikou Gallašova umělecko-historického rukopisu, posléze navazuji já svými teoretickými i praktickými zjištěními.

Barbora Orságová

Juni

20. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

21. ~~Maxime Lehmann~~

22. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

23. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

24. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

Juli

10. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

16. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

17. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

17. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

17. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

20. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

Augusti

1. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

10. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

20. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

22. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

Sbris

1. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

1. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

2. Maxime Lehmann: d. 17. Juni 1765
aufgeführt in der Geschichte der K. K. Akademie
N. 1777.

3. Oltářní obraz *Svatá rodina a čtrnáct svatých pomocníků*, Gallas J. H. A., Kostel Narození Panny Marie v Hranicích.

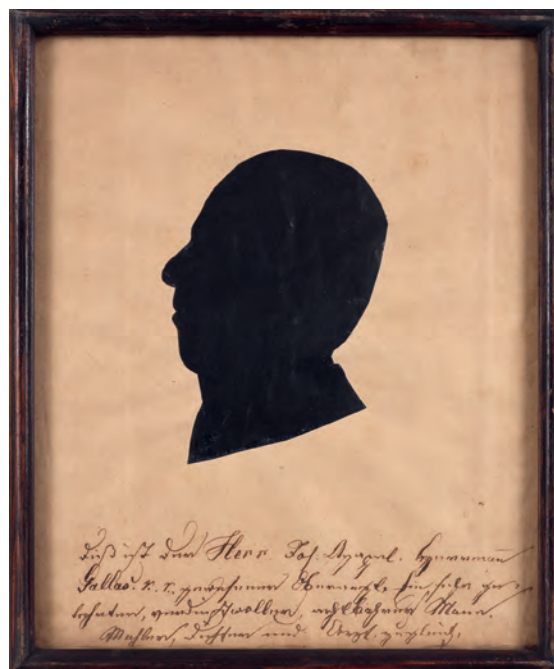

11. Sv. Vintřř, hypoteticky Gallaš J. H. A., Muzeum a galerie Hranice, inv. ř. 1897/64/1 (110_Vintřř).

II. Portréty

Nejznámějším Gallašovým portrétem, a také nejčastěji publikovaným, je jeho autoportrét z roku 1780. Pokud jde o Gallašovu podobu, existuje ještě jeden primární zdroj, a sice vystřižované siluety hlav manželů Gallašových – jistý výraz dobového sensualismu.²² Tvorba monochromatických siluet, ať již kresbou, nebo vystřihováním, byla oblíbenou výtvarnou zábavou přelomu 18. a 19. století (MIKULCOVÁ, 2020, str. 5) [obr. 12a, b].

Samotný originální autoportrét bohužel není k nalezení, i když ještě v roce 1940 tvořil jeden z expozicí v Muzeu a galerii Hranice (NEBESKÝ, 2024). V rámci územněsprávních změn v šedesátých letech

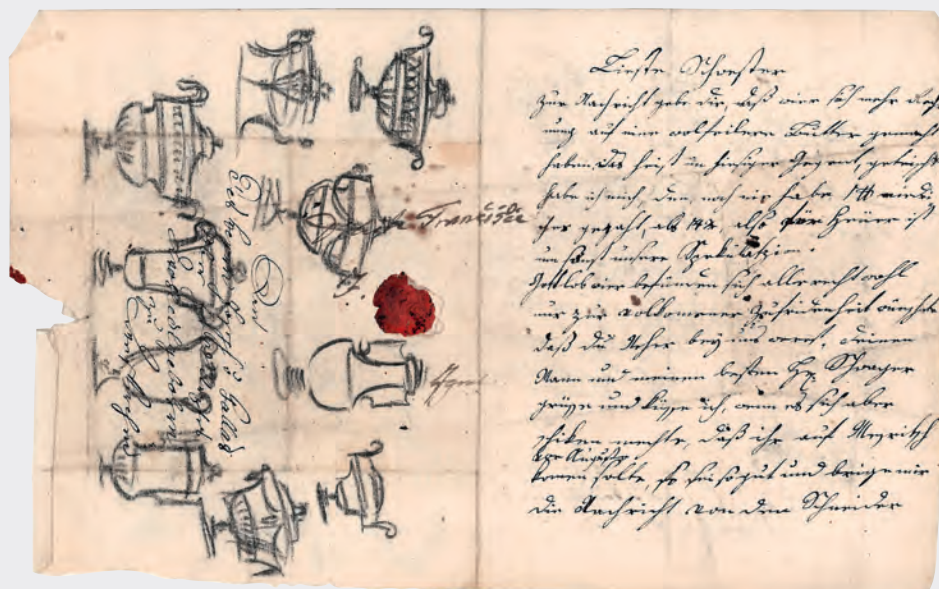
12a. Silueta Anny Gallašové, Gallaš J. H. A., Muzeum a galerie Hranice, inv. č. 1591/64/2.

12b. Silueta J. H. A. Gallaše, Gallaš J. H. A., Muzeum a galerie Hranice, inv. č. 1591/64/1.

²² E-mailová zpráva doc. Jiřího Kroupy, Masarykova Univerzita v Brně, Fakulta dějin umění, Barboře Orságové ze 7. 11. 2024.

17. Ostatní skicy keramiky (1796), Gallaš J. H. A., Zemský archiv v Opavě s pobočkou v Olomouci, karton 2, Pozůstalost J. H. A. Gallaše.

18. Ostatní skicy keramiky (1796), Gallaš J. H. A., Zemský archiv v Opavě s pobočkou v Olomouci, karton 2, Pozůstalost J. H. A. Gallaše.

27. Mnich Jurik (1812), Gallaš J. H. A., SOkA Přerov, fond Gallaš Josef Heřman Agapit, inv. č. 20.

35. *Batcha wie er die Žinčica anbiethet* – Bača jak nabízí žinčici, Gallaš J. H. A., *Berg Radoscht und die Walachen, wahre Arkadier Mahrens*, ca 1828. Universitätsbibliothek Wien, I-45335, Ms I 119, fol. 1.

36. *Bača na ovčím salaši*, Gallaš J. H. A., *Valaši v kraji Přerovském pravi Arkadowe Morawšti*, ca 1828. Sbíрка Národního muzea – Knihovna Národního muzea, II F 12, fol. 122.

37. Valach z okolí Valašského Meziříčí, Gallaš J. H. A., 1814. Sbírka Moravského zemského muzea, podsбірka etnografická, inv. č. G 1550.

38. Měšťanka z Hranic, Gallaš J. H. A., 1814. Sbírka Moravského zemského muzea, podsбірka etnografická, inv. č. G 1555.

75. Žena z Prosenic, Gallaš J. H. A., 1814. Sbírka Moravského zemského muzea, podsбірka etnografická, inv. č. G 1549.

76. Valašský kroj mužský z Hukvald, Gallaš J. H. A., 1814. Sbírka Moravského zemského muzea, podsбірka etnografická, inv. č. G 1551.

85. Hrad Helfštýn z r. 1809, Gallaš J. H. A., MZAB, fond E 6 Benediktýni Rajhrad, inv. č. 4101, sign. O a 13 (karton č. 490): „Památky o pustých tvrzích blíž města Hranic“, (1811); hrad Helfštýn z polední strany z roku 1809, fol. 15 r.

95. Hranická propast (1816), Gallaš J. H. A., MZAB, fond G 11 Sběrka rukopisů Františkova muzea Brno, sign. 658 (karton č. 358): Fyzické památky města Hranic a jeho okolí od roku 1169 až do našich časů se vztahující, (1822); Hranická propast (1816), fol. 59.

96. Čertova kazatelnice, Gallaš J. H. A., MZAB, fond G 11 Sběrka rukopisů Františkova muzea Brno, sign. 658 (karton č. 358): Fyzické památky města Hranic a jeho okolí od roku 1169 až do našich časů se vztahující, (1822); Čertova kazatelnice (1822), fol. 73.